

شیوه‌امانت‌بین کتابخانه‌های دانمارک

نوشته: مهدی مجتبوی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دانمارک از لحاظ وسعت، حتی در مقایسه با کشورهای اروپایی، کشور بسیار کوچکی است. ولی آنقدر کوچک نیست که هر فردی از اهالی دانمارک بتواند مستقیماً به کتابخانه‌های سراسر کشور دسترسی داشته باشد. در بسیاری موارد مردم به کتابخانه عمومی محل خودشان مراجعه می‌کنند ولی نیاز آنها به متون تخصصی طبعاً در سراسر کشور کمابیش یکسان است. برای تأمین این

نیاز تدابیری اتخاذ شده است تا هرکس بتواند از موجودی هر کتابخانه که وابسته به هر شبکه از کتابخانه‌های دانمارک باشد، استفاده نماید.

بطور کلی در دانمارک دو شبکه یا دو منظومه کتابخانه وجود دارد. یکی کتابخانه‌های عمومی که بودجه آن به وسیله شهرداری تأمین می‌گردد، دیگر منظومه کتابخانه‌های تحقیقاتی که بودجه آن منحصراً به وسیله دولت پرداخت می‌شود. شناخت این دو نظام و نقشی که در کار امانت دادن مواد به عهده دارند ما را در درک شیوه امانت بین کتابخانه‌های خواهد کرد، لذا لازم است بطور بسیار مختصر به شرح هر یک از این دو نظام بپردازیم.

۱. نظام کتابخانه‌های عمومی: در واقع کتابخانه‌های عمومی را باید از مؤسسات شهرداری به حساب آورد چه بودجه آنها از طرف شهرداریها تأمین می‌شود. از آنجا که کتابخانه‌های مدارس توسط کتابخانه‌های عمومی اداره می‌شود دولت بابت این خدمات در حدود ۳۰٪ کل مخارج کتابخانه‌های عمومی را می‌پردازد.

خدمات کتابخانه‌های عمومی دانمارک مانند سایر کتابخانه‌ها رایگان است و همه شهروندان و تبعه می‌توانند به رایگان از هر کتابخانه‌ای استفاده نمایند. کتابخانه‌ها معمولاً برای شناخت افراد از کارت بهداشتی آنها استفاده می‌کنند. این کارت‌ها دارای شماره مخصوصی بوده که تمام مشخصات صاحب کارت را نشان می‌دهد و همیشه آخرین نشانی شخص را مشخص می‌کند. برای امانت گرفتن کافی است که متقاضی این شماره را روی برگ درخواست کتاب ثبت نماید که بیشتر اوقات این کار به وسیله دستگاه کوچکی صورت می‌گیرد. شبکه کتابخانه‌های عمومی از کتابخانه‌های مرکزی (Central Libraries)

کتابخانه‌های اصلی (Main Libraries) و کتابخانه‌های فرعی (Branch Libraries) تشکیل شده است. دانمارک دارای چهارده استان است و در هر استان یک کتابخانه مرکزی و چندین کتابخانه اصلی و فرعی قرار گرفته است.

در هر استان کتابخانه‌های اصلی و فرعی تحت نظر کتابخانه‌های مرکزی اداره می‌شود. ضمناً کتابخانه‌های سیار برای مراکز دور دست و جدا از هم و در عین حال بسیار کم جمعیت وجود دارد.

کتابخانه‌های عمومی برای تشویق مردم به مطالعه، کمک به آموزش، و سایر فعالیت‌های فرهنگی و تربیتی و همچنین دادن اطلاعات، خدمات ویژه بزرگسالان، کودکان و دانش‌آموزان را گسترش داده‌اند. کتابخانه‌های عمومی با یکدیگر همکاری فعال دارند.

۲. نظام کتابخانه‌های تحقیقاتی. — هدف کتابخانه‌های تحقیقاتی که قبلاً کتابخانه‌های علمی و اختصاصی نامیده می‌شدند، فراهم کردن کتاب و اسناد لازم برای تحقیق به معنی اعم می‌باشد. تمام کتابخانه‌ها بجز کتابخانه‌های عمومی در ردیف کتابخانه‌های تحقیقاتی قرار دارند.

در حال حاضر در حدود چهارصد کتابخانه تحقیقاتی در دانمارک وجود دارد: از کتابخانه‌های بزرگ با مجموعه‌هایی متجاوز از یک میلیون کتاب تا کتابخانه‌های کوچک اختصاصی. در میان کتابخانه‌های بسیار بزرگ، کتابخانه سلطنتی دانمارک، کتابخانه دانشگاه کپنهاک و کتابخانه فنی دانمارک (واقع در لونک بو Lyngby نزدیک کپنهاک) و چهار کتابخانه بزرگ دیگر مانند کتابخانه ایالتی آهوس (Aarhus)، کتابخانه دانشگاه اونسه (Odense)، کتابخانه دانشگاه راسکیلده (Roskilde) و کتابخانه دانشگاه جدید التاسیس آلبرگ (Aalborg) در خارج از کپنهاک قرار گرفته‌اند.

تقسیم موضوعات بین کتابخانه‌های تحقیقاتی بر مبنای توافق قدیمی انجام گرفته است. مثلاً کتابخانه سلطنتی دانمارک به عنوان کتابخانه ملی دارای تمام انتشارات داخلی و تمام انتشارات خارجی که راجع به دانمارک باشد و یا ترجمه آثار نویسندگان دانمارک به زبانهای دیگر را جمع‌آوری می‌کند. علاوه بر اینها دارای مجموعه نسخ خطی، نقشه، آثار شرقی و حتی آثار

نویسندگان و اشخاص برجسته دانمارك را به زبان خودشان به روی صفحه و نوار در اختیار دارد.

کتابخانه سلطنتی دانمارك به علوم انسانی و علوم اجتماعی اختصاص دارد و نشریات خارجی را در این زمینه تهیه می‌کند و در زمینه‌های فوق به عنوان کتابخانه دانشگاه خدمت می‌کند. کتابخانه دانشگاه کپنهاک به پزشکی و علوم اجتماعی اختصاص دارد. این دو کتابخانه دارای تشکیلات، بودجه و کارمندان واحد می‌باشد و تحت نظر کتابخانه ملی اداره می‌شود. غیر از کتابخانه سلطنتی دانمارك، کتابخانه ایالتی آهوس نیز به عنوان کتابخانه ملی عمل می‌کند. این دو کتابخانه هر کدام طبق قانون يك نسخه از کلیه انتشارات ناشران داخلی را دریافت می‌دارند. کتابخانه ایالتی آهوس کتابخانه بسیار بزرگ و جامعی است که وظایف کتابخانه عمومی و کتابخانه دانشگاهی را یکجا برعهده دارد.

کتابخانه‌های دیگر نظیر کتابخانه وزارت کار و امور اجتماعی، کتابخانه انستیتو مطالعات اجتماعی و یا کتابخانه و آرشیو جنبش کارگری دانمارك و غیره هر کدام به موضوعی اختصاص یافته‌اند.

بعضی از این کتابخانه‌های تحقیقاتی تمام متون ضروری و لازم و حتی اختصاصی‌ترین متون را در زمینه خاص خود فراهم می‌کند مانند کتابخانه کشاورزی و دامداری دانمارك (دارای مجموعه‌ای از متون دامداری، کشاورزی و جنگلداری)، کتابخانه آکادمی هنرهای زیبا (مسائل تاریخ هنر)، کتابخانه و مرکز اسناد پارلمان دانمارك (شامل متون حقوقی و قانونی) و کتابخانه کمیسیون انرژی هسته‌ای در ریسو (Riso) (شامل کلیه متون و منابع موجود در زمینه تحقیقات هسته‌ای)

تمام این کتابخانه‌ها همانطور که ذکر گردید هر کدام به موضوعی اختصاص دارند و بین آنها در زمینه‌های مختلف از جمله امانت کتاب همکاری وجود دارد

و به منظور ایجاد اتحاد بیشتر بین کتابخانه‌های تحقیقاتی اداره‌ای تاسیس شده است که رئیس آن کتابدار ملی (National Librarian) نامیده می‌شود. حدود فعالیت این اداره، کتابخانه سلطنتی دانمارک و کتابخانه دانشگاه کپنهاگ است و نیز به نظارت بر فعالیتهای مشترک کتابخانه‌های تحقیقاتی نظیر انتشار فهرستگان سالانه کلیه متون و مجموعه‌های خارجی کتابخانه‌های تحقیقاتی را به عهده دارد و همچنین دفتر مرکزی مبادله انتشارات بین‌المللی در همین اداره است.

این اداره از بسیاری جهات ناظر روابط بین کتابخانه‌های تحقیقاتی و کتابخانه‌های عمومی است و نه تنها در زمینه امانت بین کتابخانه‌ها بلکه از جهات دیگر همکاری بسیار نزدیک بین آنها وجود دارد. در سال ۱۹۶۳ وزارت فرهنگ کمیته مخصوصی برای تقویت ارتباط بین کتابخانه‌های عمومی و کتابخانه‌های تحقیقاتی برگزید.

در سال ۱۹۷۰ یک سازمان اداری به نام "شورای ملی کتابخانه‌های تحقیقاتی" دانمارک تأسیس گردید که اعضای آن رؤسای ۵ کتابخانه بزرگ تحقیقاتی هستند. کتابدار ملی رئیس شورای مزبور و رئیس هیأت اجرائی آن است و از آنجا که کتابدار ملی رئیس کتابخانه سلطنتی دانمارک است از بسیاری جهات کتابخانه سلطنتی رهبری کتابخانه‌های دانمارک را به عهده دارد. از وظایف این شورا برنامه‌ریزی برای "خودکارش" (Automation) کتابخانه‌های تحقیقاتی و شرکت دادن کتابداران دانمارک در شبکه بین‌المللی داده‌آمیزی (EDP) (Electronic Data Processing) و بسیاری وظایف دیگر از جمله نظارت بر کتابخانه‌های عمومی است.

یکی از ویژگیهای کتابخانه‌های تحقیقاتی دانمارک آنست که مانند کتابخانه‌های عمومی به روی عموم مردم باز است و به هر کس فرصت می‌دهد که از تمام منابع دانش کشور که در کتابخانه‌های مختلف تحقیقاتی فراهم آورده‌اند

بهره مند گردد.

بطور کلی کتابخانه‌های تحقیقاتی و کتابخانه‌های عمومی اساس کار خود را بر ارائه حداکثر خدمات قرار داده و در ضمن حداکثر استفاده را از امکانات مالی موجود می‌نمایند. مثلاً کتابخانه‌های عمومی کتابهای اضافی خود را به محلی که در حکم انبار کتاب است می‌فرستند تا اولاً در صورت تأسیس کتابخانه دیگر از کتابهای مزبور استفاده شود و بالنتیجه در هزینه خرید کتاب صرفه جویی شود ثانیاً در صورتی که کتابخانه‌ای به کتابی نیاز داشته باشد ابتدا در فهرست موجودی این انبار جستجو خواهند کرد. معمولاً این ارتباطات با تلکس انجام می‌گیرد.

از آنجا که زبان دانمارکی فقط زبان پنج میلیون نفر مردم دانمارک است لذا محدودیت بسیار در نشر کتاب به زبان دانمارکی وجود دارد. بنابراین در بسیاری موارد از لحاظ اقتصادی ترجمه متون خارجی به دانمارکی مقرون به صرفه نیست و متون درسی آموزش عالی به زبان خارجی و غالباً به زبان انگلیسی و آلمانی است. بطور کلی منابع و متون تخصصی که به وسیله کتابخانه‌های تحقیقاتی خریداری می‌شود از لحاظ تعداد نسخه محدود است لذا نیاز افراد به اینگونه کتابها از طریق امانت بین کتابخانه‌ها تأمین می‌گردد. در واقع در این زمینه همکاری نزدیکی بین کتابخانه‌های تحقیقاتی از یکطرف و کتابخانه‌های عمومی از طرف دیگر وجود دارد.

یک کمیته اداری چند سال پیش به وسیله وزیر فرهنگ تشکیل گردید که وظیفه‌اش توسعه و ترویج همکاری بین کتابخانه‌ها در زمینه امانت بود. این همکاری از طریق اداره مخصوصی به نام "مرکز ملی امانت" که نقش سازمان مبادله (Clearing House) دارد صورت می‌گیرد.

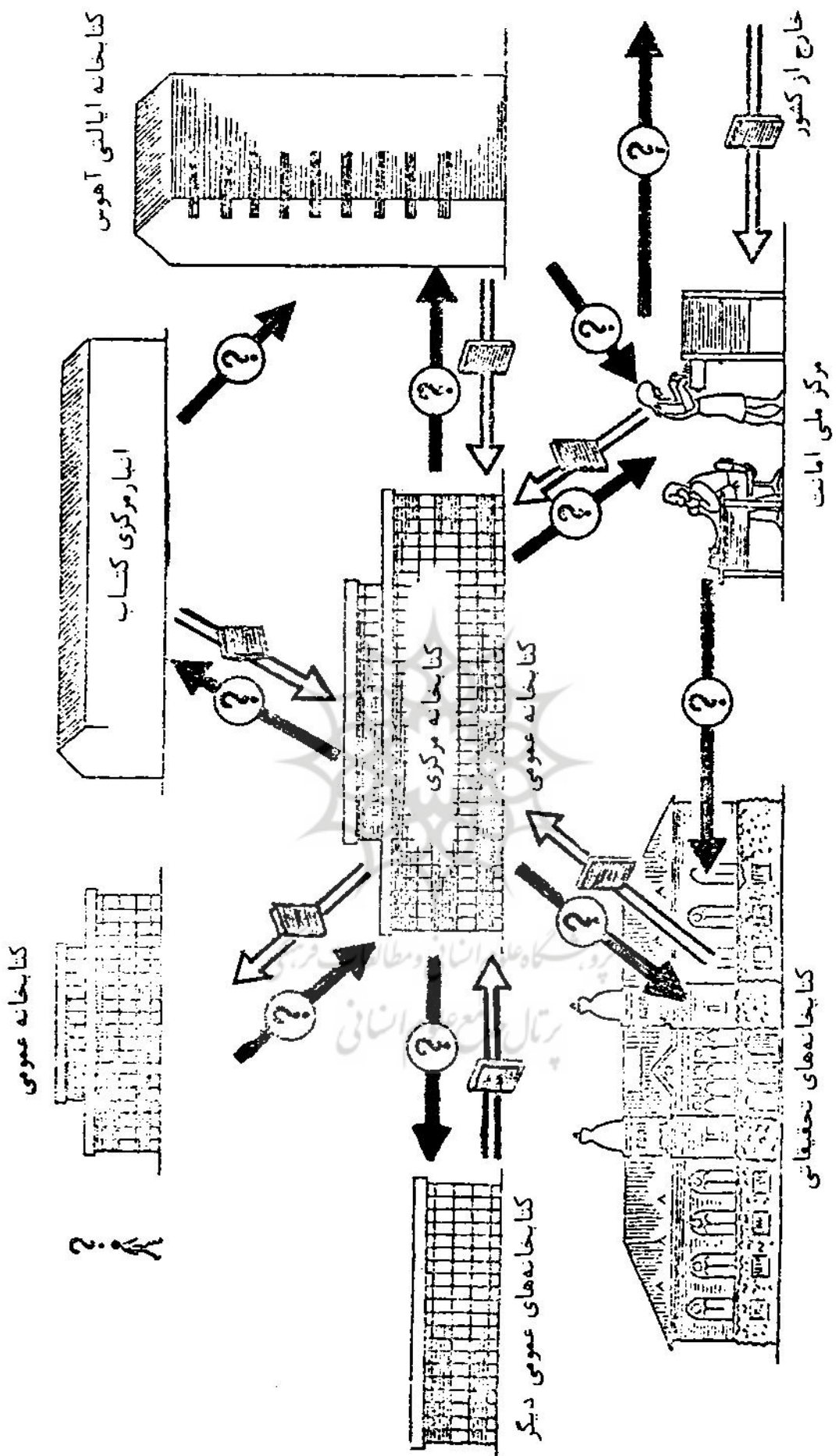
پیوستن کتابخانه‌ها به صورت یک شبکه بزرگ، نتایج نیکویی از لحاظ همکاری، هماهنگی، مدیریت صحیح و خدمات بهتر به بار آورده است و شیوه

امانت بین کتابخانه‌ها، امانت‌گیرندگان را در هنگام نیاز به متون و منابع تخصصی، بدون توجه به محل سکونت آنها، به یکسان بهره‌مند ساخته است. هرکس حق دارد هر کتابی را از هر کتابخانه مملکت بدون پرداخت حق الزحمه درخواست نماید و حتی در صورتی که متقاضی نتواند به کتابخانه مراجعه کند (به دلیل کهولت زیاد، ناخوشی و غیره) کتاب برای او فرستاده خواهد شد. معمولاً افراد کتاب را از کتابخانه عمومی محل خود درخواست می‌نمایند و برای آنکه بتوان از کلیه موجودی کتابخانه‌های دانمارک استفاده نمود لازم است وام گرفتن در یک نظام مشخص که آنرا شیوهٔ امانت بین کتابخانه‌ها می‌نامیم انجام گیرد.

در این شیوه چند سازمان مرکزی وجود دارد که به این امر کمک می‌کنند، وظیفهٔ اصلی امانت بین کتابخانه‌ها به عهده "مرکز ملی امانت" است که قبلاً ذکر گردید. این مرکز در سال ۱۹۲۶ تا سال ۱۹۷۶ تقریباً یک میلیون و پانصد هزار عنوان از منابع و متون خارجی را که در کتابخانه‌های عمومی خریداری شده است با ذکر کتابخانهٔ دارندهٔ آنها در بایگانی خود ثبت نموده است. از سال ۱۹۷۶ که روش ثبت کتب خارجی کتابخانه‌های عمومی تغییر کرده و از طریق کامپیوتر صورت می‌گیرد این وظیفه به مرکز دیگری به نام کتابخانه مرکزی "Bibliotekscentralen" انتقال یافته است. کتابخانه‌های تحقیقاتی از طریق کتابخانهٔ سلطنتی برای تهیهٔ کتابشناسی ملی با این مرکز همکاری دارند. نقش مرکز ملی امانت همانطور که در شکل مشاهده می‌شود نشان دادن محل کتاب مورد تقاضا و همچنین تقاضای کتاب مورد نیاز از کتابخانه‌های تحقیقاتی است و نیز در موارد خاص تهیهٔ کتاب از خارج کشور است. طرز عمل بدین شکل است که متقاضی از کتابخانه عمومی محل خود کتاب مشخصی را که با علامت (؟) مشخص شده است درخواست می‌کند. در صورتی که کتاب در مجموعه این کتابخانه نباشد، فرم درخواست کتاب پرمی‌شود و توسط این کتابخانه

به کتابخانه مرکزی فرستاده می‌شود. کتابخانه مرکزی اگر کتاب مورد بحث را در مجموعه خود نداشته باشد فرم درخواست را برای کتابخانه ایالتی آهوس خواهد فرستاد. این کتابخانه همانطور که قبلاً گفته شد کتابخانه بسیار بزرگ و بسیار جامعی است ولی هرگاه تصادفاً کتاب درخواستی در این کتابخانه نبود، فرم درخواست به مرکز ملی امانت فرستاده می‌شود. در این مرکز با مراجعه به بایگانی ثبت کتابها محل قرار گرفتن کتاب مزبور را پیدا خواهند کرد که در این صورت درخواست کتاب را به کتابخانه‌ای که کتاب را در مجموعه خود دارد خواهند فرستاد که مستقیماً کتاب مورد درخواست را برای کتابخانه‌ای که فرم درخواست در آنجا تنظیم شده است بفرستد و به دست متقاضی برسد. حال اگر مرکز ملی امانت نتواند محل کتاب را در بایگانی خود پیدا کند، کتاب مورد نظر را از کتابخانه‌های تحقیقاتی (از طریق کتابخانه سلطنتی) سؤال خواهد کرد که باز در صورت وجود کتاب در کتابخانه‌های تحقیقاتی مستقیماً برای کتابخانه درخواست کننده فرستاده خواهد شد و در غیر این صورت مرکز ملی امانت در صورتی که درخواست را ضروری تشخیص دهد، از خارج تهیه و در اختیار کتابخانه قرار خواهد داد. ضمناً کتابخانه‌های تحقیقاتی دانمارک با تمام کتابخانه‌های تحقیقاتی کشورهای اسکاندیناوی ارتباط داشته و احتیاجاً اطلاعاتی یکدیگر را برطرف خواهند کرد. در واقع کتابخانه‌های تحقیقاتی کشورهای اسکاندیناوی در طرح اسکاندیناوی (The Scandia-Plan) که می‌توان آنرا "نوردیک فارمینگتون" (Nordic Farmington-Plan) نامید سهیم هستند که هدفش تعیین میزان نیاز این کشورها به تهیه کتاب و مجلات خاصی برای کتابخانه‌های تحقیقاتی خودشان است به قسمی که مجموع کتابخانه‌های تحقیقاتی این کشورها مجموعه بسیار جامعی را شامل گردد و با ارتباطی که بین این کشورها از لحاظ امانت دادن مواد وجود دارد می‌توان حدس زد که

1. Nordic = Norway, Sweden, Denmark, Iceland, Finland.

نظام امانت بین کتابخانه های رانمارک

هر محققى به هر چه بخواهد مى تواند دسترسى پيدا کند.

باتوجه به آنچه در مورد شیوهء امانت بین کتابخانه ها گفته شد به نظر مى رسد که این روش ظاهراً کمی تشریفاتى است ولى با توجه به اینکه کتابخانه مرکزی (عمومى) از انبار مرکزی کتاب و کتابخانه های عمومى دیگر نیز در باره کتاب همزمان با سایر مراکز سؤال خواهد کرد. حداکثر زمانى که بین پرکردن فرم درخواست امانت و رسیدن کتاب به دست درخواست کننده طول خواهد کشید از يك هفته تجاوز نخواهد کرد. و از آنجا که مشخصات هر فرد چیه از نظر محل سکونت و چه از سایر جهات در کارت بهداشتى که قبلاً گفته شد کاملاً معلوم و با شماره مشخص شده است و با توجه به همکاری پلیس با کتابخانه هرگز موردى پیش نخواهد آمد که کتابى که به فردى امانت داده شده است مسترد نگردد. و باید متذکر شد که در استرداد کتاب هرگز به نیروى پلیس احتیاجى نبوده است. از این نظر استفاده از کتاب با توجه به نبودن سانسور در کتابخانه و آزادى مطلقى که از لحاظ خرید و تهیه کتاب در کتابخانه ها وجود دارد صاحبان هر عقیده و مسلکى مى توانند نشریات مورد علاقه خود را آزادانه و بدون کوچکترین نگرانى مطالعه نمایند و همین امر سطح مطالعه و استفاده از کتابخانه را در دانمارک بالا برده است: آنها معتقدند که تحقیق کلید پیشرفت و کتابخانه کلید تحقیق است.